

Dr. Münire BAYSAN

GELENEKSEL TEDAVİDE
KÜTAHYA OCAKLARI

FİLİZ KİTABEVİ
İSTANBUL

2024

Aralık 2024

ISBN: 978-625-5957-08-5

Bu çalışma Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiştir.

Proje numarası: 2024-59

Bu kitap, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi'nin "100. Yılıımızda 100 Kitap" projesinde listelenmektedir.

BASKI - CİLT

Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım
Petrol Ürünleri Sanayi ve Tic. Ltd. Şti.
Matbaacı Sertifika Numarası: 77398

YAYINLAYAN

Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım
Petrol Ürünleri Sanayi ve Tic. Ltd. Şti.
Cemal Yener Tosyalı Cad. No: 57/A (113)
Vefa-Fatih/İSTANBUL
Tel: (212) 527 0 718
(850)441 0 359
Faks: (212) 519 20 71

www.filizkitabevi.com

bilgi@filizkitabevi.com

Yayıncı Sertifika Numarası: 77398

Copyright© Bu kitabın Türkiye'deki yayın hakları Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım Petrol Ürünleri San. ve Tic. Ltd. Şti.'ne aittir. Her hakkı saklıdır. Hiçbir bölümü ve paragrafı kısmen veya tamamen ya da özet halinde, fotokopi, faksimile veya başka herhangi bir şekilde çoğaltılamaz, dağıtılamaz. Normal ölçüyü aşan iktibaslar yapılamaz. Normal ve kanuni iktibaslarda kaynak gösterilmesi zorunludur.

ÖNSÖZ

Kütahya Anadolu'nun en eski yerleşim yerlerinden biri olup geleneksel yapıya dair pek çok unsuru bünyesinde hâlâ barındırmaktadır. Bunlardan biri de sağaltma ocaklarıdır. Kökeni orta Asya Türk coğrafyasına dayanan, nesilden nesile aktararak günümüz toplumlarına kadar işlevini devam ettiren ocaklar Türk kültürünün asırlardır bünyesinde barındırdığı önemli yapı taşlarından birisidir. Bu çalışmada, Anadolu'nun farklı bölgelerinde olduğu gibi Kütahya'da da uygulanan ve halk bilimi açısından önemli kültür değerlerinden biri olan sağaltma ocakları ve bu ocakların tedavi yöntemleri araştırılmıştır.

Bu kitap, 2016 yılında "Kütahya ve Yakın Çevresinde Halk Hekimliği ile Ocak Kültü" adlı doktora tezinden meydana getirilmiştir. Çalışma, kitap haline getirilirken bazı bölümleri çıkartılmış; sağaltma ocaklarına dair olan bölümler ise daha sonraki çalışmalara katkı sağlaması amacıyla tezdeki şekli ile verilmiştir. Konu ile ilgili Kütahya sahasında yapılmış ilk kapsamlı çalışma olması bakımından elde edilen veriler önemlidir. Çalışmada karşılıklı görüşme ve gözlem metodu kullanılarak derleme yapılmış, kaynak kişilerin yaşadıkları mekâna gidilerek tedavi ortamları gözlemlenmiştir. Bu görüşmeler kapsamında şehir merkezi ve ilçe merkezlerinin yanı sıra merkeze ve ilçelere bağlı 149 köy çalışmaya dâhil edilmiştir ve 473 kaynak kişiye ile görüşülerek tedavi yöntemlerine dair bilgi alınmıştır.

Üç bölümden oluşan çalışmanın ilk kısmı, Türk halk hekimliğinde ocak kavramı ve ocağın farklı tanımları ile tarihi hakkında bilgi verilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde Kütahya ocaklarının yapısal özellikleri incelenmiştir. Bu bölümde Kütahya ocaklarında; ocaklı olmanın yolları, ocaklarda tedavi yöntemleri, ocaklarda yaş dağılımı, kadın-erkek oranı, eğitim durumu, meslek grupları, tedavi şekilleri ile tedavi öncesi yapılan uygulamalar, tedavide kullanılan malzemeler, tedavide tercih edilen renkler, okunan dualar, tedavi sonrası alınan hediyeler ve ocağa başvuran hastaların yapması gereken uygulamalar ele alınmıştır.

Son bölümde ise dört yüz yetmiş üç sağaltıcı ile görüşme sonucu elde edilen altmış iki çeşit hastalık ve bunların sağaltım şekilleri, "Kütahya ocaklarında tedavi edilen hastalıklar ve tedavi yöntemleri" başlığı altında ele alınmıştır.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	III
KISALTMALAR.....	XI

BİRİNCİ BÖLÜM

1. TÜRK HALK HEKİMLİĞİNDE OCAKLAR.....	1
1.1. OCAK KAVRAMI.....	1
1.2. OCAKLARIN TARİHÇESİ.....	5

İKİNCİ BÖLÜM

2. KÜTAHYA OCAKLARININ YAPISAL ÖZELLİKLERİ.....	7
2.1. OCAKLI OLMANIN YOLLARI.....	7
2.1.1. Ocak Soyundan Gelme.....	7
2.1.1.1. Soyunda Ocaklı olma.....	8
2.1.1.2. Soyunda Ocaklı Olup El Verme/ El Alma Yöntemi ile Ocaklı Olma.....	8
2.1.2. Rüya Yolu ile Ocaklı Olma.....	10
2.1.3. Geçirdiği Hastalık Neticesinde Ocaklı Olma.....	10
2.1.4. Tedavi Amaçlı Gittiği Ocaktan El Alma Ya Da Gözlem Yolu ile Ocaklı Olma.....	11
2.2. OCAKLARDA YAŞ DAĞILIMI.....	13
2.3. OCAKLARDA KADIN- ERKEK ORANI.....	13
2.4. OCAKLARDA EĞİTİM DURUMU.....	13

2.5. OCAKLARDA MESLEK GRUPLARI.....	13
2.6. OCAKLARDA TEDAVİ.....	14
2.6.1. Ocaklarda Uygulanan Tedavi Yöntemleri.....	14
2.6.1.1. Irvasa Yöntemi.....	16
2.6.1.2. Parpılama Yöntemi.....	17
2.6.1.3. Dinsel- Büyüsel Yöntemler.....	17
2.6.1.4. Üfürme Yöntemi.....	19
2.6.1.5. Karalama Yöntemi.....	20
2.6.1.6. Tükürme Yöntemi.....	20
2.6.1.7. Sıvazlama Yöntemi.....	20
2.6.1.8. Bitkisel Ürünler ile Yapılan Yöntemler.....	21
2.6.1.9. Hayvansal Ürünler ile Yapılan Yöntemler.....	21
2.6.1.10. Madensel Ürünler ile Yapılan Yöntemler.....	22
2.6.2. Hastalık Tedavisinde Zaman Uygulaması.....	22
2.6.2.1. Haftanın Belli Günlerinde Yapılan Tedaviler.....	23
2.6.2.2. Gün Yarım Olmadan Yapılan Tedaviler.....	23
2.6.2.3. İkindiye Kadar Yapılan Tedaviler.....	24
2.6.2.4. Hava Kararmadan Yapılan Tedaviler (Gündüz Saatlerinde).....	24
2.6.2.5. Gece Yapılan Tedaviler.....	24
2.6.2.6. Cuma Namazı Sonrası Yapılan Tedaviler.....	24
2.6.2.7. Cuma İkindiden Sonra Yapılmayan Tedaviler.....	24
2.6.2.8. Bebeklerin ilk Kırk Günü Yapılan Tedaviler.....	24
2.6.2.9. Ay Hilâl Olduğunda Yapılan Tedaviler.....	25
2.6.2.10. Her Zaman Yapılabilen Tedaviler.....	25
2.6.3. Tedavi Öncesi Yapılan Uygulamalar.....	25
2.6.3.1. Abdest Alma.....	26
2.6.3.2. Niyet Edip Şifa Dileme.....	26
2.6.3.3. Besmele Çekme.....	26
2.6.3.4. Din Büyüklerinin Adı ile Başlama.....	27

2.6.3.4.1. Hz. Muhammed'in Eli.....	27
2.6.3.4.2. Hz. Fatma'nın Eli	27
2.6.3.4.3. Din Büyüklerinin ve Ocaklının Eli	27
2.6.3.5. Kibleye Dönme.....	27
2.6.4. Tedavide En Çok Kullanılan Nesnelere ve Renkler	28
2.6.4.1. Nesnelere.....	29
2.6.4.1.1. Su	29
2.6.4.1.2. Demir.....	29
2.6.4.1.3. Ateş.....	30
2.6.4.1.4. Kül	30
2.6.4.1.5. Bitki.....	31
2.6.4.1.6. Toprak.....	31
2.6.4.1.7. Tuz.....	32
2.6.4.1.8. Taş.....	32
2.6.4.2. Renkler	32
2.6.4.2.1. Mavi.....	32
2.6.4.2.2. Kırmızı	33
2.6.5. Tedavide Okunan Dualar.....	33
2.6.6. Tedavi Sonrası Alınan Hediyeler	36
2.6.6.1. Hediye ve Para Kabul Eden Ocaklar	36
2.6.6.1.1. Ne Verilirse Kabul Eden Ocaklar:.....	36
2.6.6.1.2. Maddi Değeri Düşük Bozuk Para Kabul Eden Ocaklar.....	36
2.6.6.1.3. Sadece Hediye Kabul Eden Ocaklar.....	37
2.6.6.2. Hediye ve Para Kabul Etmeyen Ocaklar.....	37
2.7. OCAĞA BAŞVURAN HASTALAR.....	37
2.7.1. Hastaların Ocak Tespiti	37
2.7.2. Hastaların Uyması Gereken Kurallar	38
2.7.2.1. Tedavi Öncesi Uyulması Gereken Kurallar	38
2.7.2.2. Tedavi Sonrası Uyulması Gereken Kurallar.....	39

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KÜTAHYA OCAKLARINDA TEDAVİ EDİLEN HASTALIKLAR VE TEDAVİ YÖNTEMLERİ.....	41
3.1. ARPACIK SİLMESİ (İT DİRSEĞİ) OCAĞI.....	41
3.2. ATEŞPÂRE OCAĞI	42
3.3. AYDAŞ OCAĞI.....	43
3.4. BAŞ AĞRISI OCAĞI.....	44
3.5. BEL BAĞLAMA OCAĞI.....	45
3.6. BEL SARMA OCAĞI.....	46
3.7. BEN TEDAVİSİ OCAĞI.....	46
3.8. BERTİK TEDAVİSİ	47
3.9. BEZEME OCAĞI.....	47
3.10. NUREN BEZEMESİ	50
3.11. BOĞMACA OCAĞI.....	50
3.12. BÖCELİK OCAĞI.....	51
3.13. ÇARPMA OCAĞI	51
3.14. ÇIBAN OCAĞI	52
3.14.1.Fındık Çıbanı.....	52
3.14.2.Göz Çıbanı.....	52
3.14.3. Doğalar Köyü Çıbanı	54
3.15. ÇIKIK TEDAVİSİ	54
3.16. DALAK KESME OCAĞI.....	56
3.17. DARAMA OCAĞI.....	58
3.18. DİŞ OCAĞI.....	58
3.19. DOLAMA OCAĞI	59
3.20. DOLLUK OCAĞI.....	59
3.21. GECE KÖRLÜĞÜ OCAĞI.....	60
3.22. GECE YANIĞI OCAĞI.....	60
3.23. GELİNCİK OCAĞI.....	61

3.24. GÖBEK DÜŞÜĞÜ OCAĞI	61
3.25. GÖZ SİLKMEŞİ OCAĞI	62
3.26. HACAMAT TEDAVİSİ.....	63
3.27. HAYRA BALI OCAĞI	64
3.28. İNCİLİ TUTMA OCAĞI	64
3.29. ISIRGI OCAĞI.....	65
3.30. KABAKULAK OCAĞI	65
3.31. KARA GELİNCİK OCAĞI.....	66
3.32. KARA YAKI OCAĞI.....	67
3.33. KIZIL OCAĞI	67
3.34. KIZILYÖRÜK OCAĞI.....	68
3.35. KIZILCA YEL OCAĞI	68
3.36. KİLİT AÇMA OCAĞI.....	68
3.37. KORKULUK OCAĞI	69
3.38. KÖSELEME-KÜSÜRLEME OCAĞI.....	71
3.39. KÖSTEBEK OCAĞI	72
3.40. KULAK SİLKME OCAĞI	74
3.41. KURDEŞEN (DABAZ OCAĞI).....	74
3.42. KUYRUK KEMİĞİ TEDAVİSİ.....	75
3.43. MANKAFA OCAĞI	75
3.44. NAZAR OCAĞI	76
3.44.1. Göz Çıbanı Ocağı	78
3.44.2. Baş Ağrısı Ocağı.....	79
3.44.3. Huysuzlanıp Uyumayan Çocukların Götürüldüğü Ocak.....	80
3.44.4. Kurşun Dökme Ocağı.....	80
3.44.5. Tuz Patlatma Ocağı	82
3.45. OD KESMESİ OCAĞI.....	83
3.46. ÖRTLEME OCAĞI.....	84
3.47. PÜSKÜRME OCAĞI.....	85

3.48. SARILIK OCAĞI.....	85
3.48.1. Kara Sarılık Ocağı.....	85
3.48.2. Sarı Sarılık Ocağı.....	86
3.49. SIĞAĞA OCAĞI	87
3.50. SİĞİL OCAĞI.....	87
3.51. SITMA OCAĞI	94
3.52. SÜLÜK TEDAVİSİ.....	94
3.53. SÜTĐE OCAĞI.....	95
3.54. ŐİBİT KABARCIĞI OCAĞI.....	96
3.55. TAVUK TAŐLICASI OCAĞI.....	96
3.56. TEMRE OCAĞI.....	96
3.56.1. Bahadır Temresi Ocağı.....	97
3.56.2. Kuru Temre Ocağı.....	97
3.56.3. Yuvarlak Temre Ocağı.....	98
3.56.4. Diğer Temre Türleri	98
3.57. ULAMA OCAĞI.....	103
3.58. UŐAKİŐİ OCAĞI.....	103
3.59. YAKI (TÜPLEME) OCAĞI.....	104
3.60. YAKMA OCAĞI.....	104
3.61. YEL KESME OCAĞI.....	105
3.62. YILANCIK OCAĞI.....	105
SON SÖZ.....	109
KAYNAKLAR.....	111
KAYNAK KİŐİ BİLGİLERİ.....	119

KISALTMALAR

C.	: Cilt
HAGEM	: Halk Kùltürü Araştırma ve Geliřtirme Merkezi
HZ.	: Hazret
KK.	: Kaynak Kişi
M.Ö	: Milattan Önce
M.S	: Milattan Sonra
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MİFAD	: Kùltür Bakanlığı – Milli Folklor Araştırma Dairesi
S.	: Sayı
TDK	: Türk Dil Kurumu
TFA	: Türk Folklor Araştırmaları
TTK	: Türk Tarih Kurumu
VB.	: Ve Benzeri
Yay.	: Yayın